

Schiller, Joanna

"Fröbel-Ehrung 1982 der Deutschen Demokratischen Republik",
"Wissenschaftliche Zeitschrift", Jg. 32,
H. 4/5, 1983 : [recenzja]

Rozprawy z Dziejów Oświaty 28, 226-229

1985

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ne są z reguły jako wypowiedzi polityczne, nawet wówczas gdy zawierają powszechnie akceptowane, a nawet ponadczasowe zasady wychowawcze.

Nieliczne sprostowania, uzupełnienia oraz uwagi dyskusyjne nie umniejszają walorów recenzowanej książki. W swojej warstwie poznawczej stanowi ona lekturę wręcz pasjonującą, choć w war-

stwie interpretacyjnej może prowokować do dyskusji. Książka A. Massalskiego o szkolnictwie średnim Kielc daje przybliżony obraz gimnazjów w Królestwie Polskim i dlatego spotka się niewątpliwie z życzliwym zainteresowaniem historyków.

Józef Miąso

FRÖBEL-EHRUNG 1982 DER DEUTSCHEN DEMOKRATISCHEN REPUBLIK, „Wissenschaftliche Zeitschrift”, Jg. 32, H. 4/5, 1983. Gesellschaftliche Reihe. ss. 2 nrb., 353—608.

(*Friedrich Fröbels Leistung und seine Wirkung in unserer Zeit. Materialien der Festveranstaltung und des Kolloquiums zum 200. Geburtstag F. Fröbels am 19/20 IV 1982 an der Friedrich Schiller-Universität Jena*).

21 kwietnia 1982 r. minęła 200 rocznica urodzin wielkiego niemieckiego pedagoga Fryderyka Fröbla. Wydarzenie to stało się dla niemieckiego świata naukowego okazją do przybliżenia i jeszcze wnikliwszego spojrzenia na twórczość tego pedagoga, na rolę jaką odegrał w rozwoju teorii i praktyki pedagogicznej nie tylko na terenie Niemiec, ale także w innych krajach Europy i świata.

Szczytowym punktem obchodów 200 rocznicy urodzin F. Fröbla stały się: konferencja międzynarodowa, która odbyła się w dniach 19—20 kwietnia 1982 r. na Uniwersytecie im. F. Schillera w Jenie, oraz towarzyszące tej konferencji uroczystości, jak wycieczki w miejsca związane z działalnością F. Fröbla — do Oberweissbach i Bad Blankenburg — i zwiedzanie Szkoły Pedagogicznej (Pädagogische Fachschule) „Friedrich Fröbel” w Weidzie.

W konferencji wzięło udział około 300 pedagogów i historyków oświaty z ponad 12 krajów. Ukazali oni w wygłoszonych referatach dorobek swoich ośrodków w dziedzinie badań nad myślą pedagogiczną Fröbla i jej recepcją. Materiał naukowy, przedstawiony podczas konferencji wąskiemu gronu badaczy, postanowiono zaprezentować szerszej rzeszy czytelników. Staraniem prof. Paula Mitzenheima, który materiał ów zebrał i opracował, podwójny numer 4/5 „Wissenschaftliche Zeitschrift” — periodyku wydawanego przez Uniwersytet w Jen-

nie — w całości poświęcony jest referatom wygłoszonym na konferencji.

Zasadniczą treść „Zeszytu Naukowego” poprzedzają: wstęp autorstwa Paula Mitzenheima, w którym wydawca w krótkich słowach przedstawia program obchodów 200 rocznicy F. Fröbla, podkreśla znaczenie jego myśli i działalności pedagogicznej, wreszcie informuje czytelników o zawartości niniejszego wydawnictwa. Wstęp ten, podobnie jak spis treści, podany jest w trzech wersjach językowych: niemieckiej, rosyjskiej i angielskiej.

W części wstępnej znajduje się referat wprowadzający Karla-Heinza Günthera i Helmuta Königa *Friedrich Fröbels Leistung und seine Wirkung in unserer Zeit (Dzieło Fryderyka Fröbla i jego znaczenie w naszych czasach)*. W swym wprowadzeniu autorzy przedstawiają charakterystyczne cechy filozofii i wynikającej z niej myśli pedagogicznej F. Fröbla. Umieszczając dorobek Fröbla w tym nurcie postępowej, mieszczańsko-demokratycznej myśli niemieckiej, która narodziła się w okresie walki z Napoleonem, podkreślają jego nowatorski charakter i silny związek z problemami politycznymi i społecznymi epoki. Istotę myśli Fröbla ujmują jako rozpatrywanie zależności między naturą a społeczeństwem, a przede wszystkim jako próbę odpowiedzi na pytanie — czym jest i czym powinien być rozwój człowieka, człowieka uwolnionego od sche-

matycznych dogmatów, norm i nakazów.

Hasło „Denken und Tun, Erkennen und Handeln, Wissen und Können” („Myśleć i czynić, poznać i działać, wiedzieć i móc”) określało drogę rozwoju człowieka, ukazując potrzebę harmonijnego kształcenia tak ducha jak i ciała. Zasadniczym elementem rozwoju jednostki w systemie pedagogicznym Fröbela była szeroko przez niego rozumiana „aktywność” („Tätigkeit”), w której skład zaliczał: zabawę, uczenie się i pracę („Spielen, Lernen und Arbeiten”). Owa „aktywność” rozumiana była również jako świadome uczestnictwo w życiu.

Te właśnie elementy systemu pedagogicznego Fröbela wyeksponowali autorzy, uznając ich ponadczasowe wartości. Na tle tych rozważań ukazali najistotniejsze z osiągnięć wielkiego pedagoga — jego koncepcję wychowania przedszkolnego. Było ono naturalną konsekwencją jego systemu pedagogicznego i filozoficznego. Pojęcie „Tätigkeit” łączyło również „małego człowieka” — przejawem aktywności życiowej dziecka było kształtowanie jego otoczenia — świata, na który składają się zabawa i zabawki.

Celem wychowania przedszkolnego w ujęciu Fröbela było formowanie małego dziecka jako istoty czynnej, świadomej i wrażliwej; metodą osiągnięcia tego celu — uczenie poprzez zabawę, miejscem zaś — ogródki dziecięce, dziś zwane przedszkolami. Samo tak powszechne istnienie tej instytucji świadczy najlepiej o wkładzie Fröbela we współczesne systemy wychowawcze. Ową powszechność przedszkoli, ich ogromny zasięg i wielkie znaczenie tej formy wychowania podkreślają autorzy w podsumowaniu swych rozważań.

Materiał konferencyjny, zaprezentowany w niniejszym wydawnictwie, podzielony został na cztery grupy zagadnieniowe. Grupę pierwszą stanowi siedem referatów opatrzonych wspólnym tytułem „Zur Interpretation des Werkes von Fröbel” („Przyczynki do interpretacji dzieła Fröbela”). Otwiera ją referat

Paula Mitzenheima *Der humanistische und demokratische Gehalt von Fröbels „Menschenziehung”*.

Refleksje autora poświęcone są wartościom głównego dzieła F. Fröbela, powstałego w 1826 r., *Die Menschenziehung, die Erziehungs- Unterrichts- und Lehrkunsnt angestrebt in der allgemeinen, deutschen Erziehungsanstalt zu Keilhau*. Dzieło to zaliczył Paul Mitzenheim do sztanarowych osiągnięć myśli pedagogicznej obok dzieł Komeńskiego, Rousseau, Diesterwega, Pestalozziego, Herbarta i Uszyńskiego (s. 391).

Na uwagę zasługują m.in. dwa referaty zamieszczone w tej grupie tematycznej: Wolfganga Eichlera *Friedrich Fröbels Verständnis von pädagogischer Wissenschaft (Rozumienie nauki pedagogicznej przez F. Fröbela)* i Franza Hofmanna *Anmerkungen zur pädagogischen Theorie Friedrich Fröbels unter wissenschaftsgeschichtlichem Aspekt (Uwagi na temat teorii pedagogicznej F. Fröbela w naukowo-historycznym aspekcie)*. Autorzy rozpatrują myśl pedagogiczną Fröbela jako myśl ściśle naukową, o głębokim podłożu filozoficznym, szczerze czerpiącą z osiągnięć rozwijających się nauk matematyczno-przyrodniczych i społecznych. W ich ujęciu jedną z wielu zasług Fröbela było podniesienie pedagogiki do rangi nauki rządzącej się swymi prawami i metodami.

W drugiej grupie tematycznej, opatrzonej tytułem „Zur Bewahrung und Verwirklichung Fröbelscher Ideen in der DDR” („O pielęgnowaniu i urzeczywistnianiu idei Fröbela w NRD”) znajduje się sześć referatów wyłącznie autorstwa pedagogów z NRD. Ukazują oni, jak dalece model współczesnego przedszkola powiązany jest ze swym XIX-wiecznym poprzednikiem — fröblowskim „ogródkiem dziecięcym”.

Część trzecia zbioru konferencyjnych referatów nosi tytuł: „Zur Wirklichung und Verfälschung Fröbelschen Gedankengutes in Deutschland” („O wpływie i recepcji myśli Fröbela w Niemczech”). Otwiera ją referat Ruth Hohendorf *Friedrich Fröbel und die Kindergartenbewe-*

gung im Urteil Diesterwegs. Jak pisze autorka, problem stosunku Fryderyka Adolfa Diesterwega do Fröbela i jego koncepcji pedagogicznych był już wielokrotnie poruszany w piśmiennictwie i jest stosunkowo nieźle poznany. Dlatego też ograniczyła swe rozważania do jednego tylko zagadnienia: czy i jak dalece wpłynęła na ocenę Diesterwega osobista znajomość obu pedagogów. Poznali się w 1849 r. i do śmierci Fröbela w 1852 łączyły ich przyjacielskie stosunki. Na podstawie zachowanej korespondencji Diesterwega przeprowadza autorka ciekawą analizę poglądów tego pedagoga na koncepcję wychowania przedszkolnego. Referat Ruth Hohendorf wydaje się tym ciekawszy dla polskiego czytelnika, że stanowi interesujące poszerzenie tej wiedzy o Adolfie Diesterwegu, jaką mogliśmy zdobyć dzięki pracy Marianny Krupy *Fryderyk Adolf Diesterweg i jego wpływ na polską pedagogikę w XIX w.* (Wrocław 1976).

Dalej znajdują się omówienia wpływu Fröbela na pedagoga Adolfa Douai — założyciela pierwszych ogródków dziecięcych w Ameryce i poprzez swe pisma propagującego idee Fröbela (Ilse Schossig, *Die Fröbel-Rezeption durch Adolf Douai*), czy Angelikę Hartmann — wychowawczynię, która w 1864 r. założyła w Köthen pierwsze przedszkole (Herbert Egerland, *Angelika Hartmann — Pädagogin im Geiste Fröbels*).

I wreszcie grupa czwarta materiałów konferencyjnych — najliczniejsza, bo licząca 19 referatów uczonych z różnych krajów świata, a zatytułowana „Zur Rezeption und Ausstrahlung der Theorie der Vorschulerziehung und Erziehungsauffassung in anderen Ländern” („Recepcja i wpływ teorii wychowania przedszkolnego oraz koncepcji pedagogicznych Fröbela w innych krajach”). Ta część materiałów konferencyjnych dostarcza nam wielu ciekawych informacji o rozwoju koncepcji wychowania przedszkolnego w różnych krajach świata między innymi: w Belgii (Maurits De Vroede *Der Kindergarten in Belgien — eine liberale Erneuerung*), w Finlandii (Aili Helenius, *Zu Fröbels Wirkung auf die*

finnische Vorschulpädagogik), w Japonii (Masako Shoji, *Fröbels Auffassungen von der Erziehung in Japan*), w Norwegii (Olav Sunnanå, *Zum Einfluss Fröbels auf die norwegische Kindergartenbewegung*), w Szwecji (Eva-Mari Köhler, *Die schwedische Kindergarten und Friedrich Fröbel*), w Czechach (Vera Mišurcová, *Friedrich Fröbel und das Kindergartenwesen in den böhmischen Ländern*), w Rosji (M. U. Piskunov, V. P. Meščerjakov, *Der Einfluss der pädagogischen Ideen F. Fröbels auf die Entwicklung der Vorschulerziehung im zarischen Russland*), na Węgrzech (Otto Våg, *Die Rezeption der Fröbelschen Methoden in Ungarn*), czy wreszcie w Polsce (Barbara Wilgocka-Okoń, *Die gegenwärtigen Tendenzen der Vorschulerziehung in Polen und die Pädagogik Fröbels*; Józef Miąso *Friedrich Fröbel und das fortschrittliche pädagogische Gedankengut in Polen im 19. Jahrhundert*; Marianna Krupa *Gedanken zur Fröbel-Rezeption in Polen*).

Barbara Wilgocka-Okoń poświęciła swe rozważania współczesnym zagadnieniom wychowania przedszkolnego w Polsce. Przedstawiła najistotniejsze elementy obecnego systemu wychowania małego dziecka, określiła warunki, jakie muszą być spełnione, aby wychowanie to osiągnęło zamierzony cel. Odwołując się do teorii Fröbela, podkreśliła znaczenie aktywności dziecka i specyficznej formy tej aktywności — zabawy. Marianna Krupa i Józef Miąso zajęli się w swych referatach historią polskiego wychowania przedszkolnego. Poczynając od założenia pierwszej polskiej ochronki przez Teofila Nowosielskiego (1839) który zapoznał się z metodą wychowawczą Fröbela w czasie swego pobytu w Dreźnie, przedstawili autorzy polskie dziełnastowieczne piśmiennictwo poświęcone Fröblowi i jego metodom, z drugiej zaś strony twórczą myśl pedagogiczną inspirowaną dokonaniem tego pedagoga. Józef Miąso ukazał bogactwo problemów dyskutowanych na łamach „Przeglądu Pedagogicznego”, problemów dotyczących teorii i praktyki wychowania przedszkolnego. Przedstawił również

ten nurt pedagogiczny, który narodził się w latach 90. XIX stulecia, a który odniósł się krytycznie do niektórych aspektów metody Fröbela.

Zbiór materiałów konferencyjnych, przedstawiony w jenańskim „Zeszytach Naukowym” stanowi znakomity przegląd światowych badań nad postacią i dorobkiem wielkiego niemieckiego pedagoga. Różnorodność poruszanej problematyki, międzynarodowy zasięg naukowej dyskusji stanowią o wielkich walorach poznawczych tego wydawnictwa. Jeśli do-

damy do tego piękną oprawę graficzną — wydawcy dołączyli do tekstów szereg ciekawych ilustracji, jak fotokopie rękopisu i kart tytułowych dzieł Fröbela czy podobizny osób związanych z wielkim pedagogiem oraz zdjęcia ilustrujące przebieg uroczystości w Jenie — otrzymamy cenne i wartościowe z naukowego punktu widzenia sprawozdanie z obchodów 200 rocznicy urodzin Fryderyka Fröbela.

Joanna Schiller

Ryszard Kucha: OŚWIATA ELEMENTARNA W KRÓLESTWIE POLSKIM W LATACH 1864—1914, Krajowa Agencja Wydawnicza, Lublin 1982, ss. 223.

Docent Ryszard Kucha z Uniwersytetu Marii Skłodowskiej-Curie jest autorem wielu rozpraw i artykułów poświęconych oświacie w Królestwie Polskim, w szczególności na Lubelszczyźnie. Recenzowana książka, oparta na solidnym materiale źródłowym, głównie archiwalnym, pogłębia naszą wiedzę o szkolnictwie początkowym w Królestwie Polskim w latach 1864—1914. Autor wykorzystał bogate zasoby akt przechowywanych w archiwach wojewódzkich (Lublin, Łódź, Kielce, Radom) oraz w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie, a także liczne materiały drukowane, m.in. sprawozdania urzędowe, zbiory przepisów i okólniki Warszawskiego Okręgu Naukowego. W skromniejszym zakresie spożytkował literaturę państwową.

Książka składa się z sześciu rozdziałów ujętych w sposób problemowo-chronologiczny. Obejmują one następujące zagadnienia: polityka caratu wobec szkolnictwa elementarnego w latach 1864—1914, podstawy materialne szkół elementarnych, nauczyciele i ich kształcenie, nauczanie i wychowanie w szkołach początkowych, tajne nauczanie oraz prywatne szkolnictwo elementarne. Rozdział pierwszy, oparty głównie na dotychczasowej literaturze przedmiotu, nie daje niestety jasnego obrazu polityki oświatowej władz carskich po 1864 r. Mało klarowna jest też analiza ustawodawstwa

szkolnego tego okresu. Zasadniczą część książki otwiera rozdział drugi, omawiający podstawy materialne rządowych szkół elementarnych. Ukazał w nim autor finansowanie szkół przez władze lokalne i centralne, warunki lokalowe oraz wyposażenie w pomoce szkolne. Wiele uwagi poświęcił też materialnym podstawom egzystencji szkółek wyznaniowych, zwłaszcza szkół cerkiewnych, kantoratów ewangelickich oraz chederów. Szczegółowa analiza finansowania szkół wykazuje, że mogły one funkcjonować nie dzięki składkom szkolnym pobieranym od ludności, lecz dzięki zwiększającym się dotacjom rządowym. Znajdujemy tu również sporo informacji o działach ornej ziemi uprawianych przez nauczycieli oraz o bazie lokalowej szkolnictwa elementarnego. Wszystkie informacje oraz wnioski oparte są na rzetelnym materiale źródłowym. Wartość tego rozdziału podnoszą dość liczne tabele. Podobnie należy ocenić kolejną partię książki, w której znajdujemy szczegółową charakterystykę kształcenia i dokształcania nauczycieli, a także analizę ich sytuacji materialnej i społecznej. Wiele uwagi poświęcił autor seminarium nauczycielskim w Królestwie Polskim. Jest to tym cenniejsze, że do tej pory nie dysponujemy pracami ukazującymi dzieje kształcenia nauczycieli szkół początkowych w zaborze rosyjskim. W pracy R. Kuchy bardzo cenne są wnio-